

België worstelt met zijn omstreden rol als rechter van de wereld, *de Volkskrant*, 20 februari 2002, Van onze buitenlandredacteur Rob Vreeken

Het Internationale Gerechtshof heeft een deuk geschopt in de Belgische genocidewet. Maar het beginsel van 'universele rechtsmacht' blijft overeind. En dus wordt verwacht dat bijvoorbeeld de zaak-Sharon gewoon doorgaat.

Er zit een deukje in het 'Belgisch model' van universele rechtsmacht. Fungerende ministers van Buitenlandse Zaken, zo sprak het Internationale Gerechtshof donderdag uit, kunnen niet buiten eigen land worden vervolgd. Zelfs niet voor genocide, oorlogsmisdaden en misdrijven tegen de menselijkheid.

Maar daarmee is niet het model als zodanig afgeschaft. Bij justitie in België is door individuele klagers een trits namen gedeponeerd van leiders en ex-leiders die wandaden op hun geweten hebben. Saddam (Irak), Gbagbo (Ivoorkust), Pinochet (Chili), Rafsanjani (Iran) en Arafat (Palestina).

Over de ontvankelijkheid van de meest controversiële klacht, die tegen de Israëlische premier Sharon, beslissen Brusselse rechters op 6 maart. Jan Wouters, hoogleraar volkenrecht aan de Universiteit van Leuven, acht een 'geen bezwaar' zeer wel mogelijk. Justitie zou het dossier-Sharon 'op een heel laag pitje' kunnen behandelen, zonder dat meteen een arrestatiebevel wordt uitgevaardigd.

Met de klacht tegen Sharon werd de Belgische justitie vaandeldrager van een revolutionaire ontwikkeling in het volkenrecht die voordien werd belichaamd door de Spaanse rechter Garzon. Die liet in oktober 1998 Pinochet in Londen arresteren.

De beweging tegen straffeloosheid begon al eerder, met de oprichting van de tribunalen voor Joegoslavië en Rwanda en de conceptie van het Internationaal Strafhof in de zomer van 1998. Maar de Pinochet-zaak ging verder: hier dreigde een ex-dictator te worden vervolgd in een ander land, niet op grond van een band met dader, misdrijf of slachtoffers, maar op grond van het beginsel van 'universele rechtsmacht'.

In diverse andere landen zijn sindsdien dergelijke strafzaken geopend, maar België loopt voorop. Vier Rwandezen werden al veroordeeld.

Het Belgisch model is, ook in België zelf, omstreden. Sommigen vrezen een lawine aan politiek geïnspireerde klachten uit de hele wereld. De Belgische jurist Joe Verhoeven noemt dat een 'monsterlijke kakafonie'.

Dat de wereld het Belgische voorbeeld nog niet is gevolgd, duidt niet zozeer op een andere interpretatie van het volkenrecht. Het punt is dat de nationale rechter moet beschikken over nationale rechtsmiddelen. Het universele principe moet voor bij naam genoemde misdrijven zijn verankerd in de nationale wetten.

Amnesty International schat dat tweederde van alle landen over zulke specifieke wetten beschikt, maar die bestrijken vaak niet het hele spectrum van internationale misdaden. De Belgische 'genocidewet' doet dat wel. De eerste versie van de wet (uit 1993) koppelde universele rechtsmacht aan oorlogsmisdrijven (óók in binnenlandse conflicten). In een amendement van februari 1999 kwamen daar genocide en misdrijven tegen de menselijkheid bij.

Daarnaast bestond in het gewone Belgische recht al langer de 'klacht met burgerlijke partijstelling'. Elke burger kan in strafzaken een klacht indienen. De officier van justitie wordt dan feitelijk gedwongen een onderzoek te openen. De combinatie van deze oude wet met de geamendeerde genocidewet schiep het 'Belgisch model'.

'De aanklager wordt straks overspoeld met aanklachten uit de hele wereld', zegt Antonio Cassese, oud-president van het Joegoslavië-Tribunaal. Hij is voorstander van universele rechtsmacht, 'maar wel een realistische. Stel dat alle landen zomaar allerlei mensen gaan vervolgen. Dat wordt een chaos.'

De Amerikaanse oud-minister Henry Kissinger vreest politiek misbruik en 'het vervangen van de tirannie van regeringen door die van rechters', schreef hij in Foreign Affairs. Vooral is hij bang dat bemoeienis van buitenlandse rechters fnuikend is voor processen van nationale verzoening.

Wouters verwacht dat de beslissing van het VN-hof het debat in België over de genocidewet zal doen oplaaien. Maar de discussie gaat over amendering, niet over het principe van de universele rechtsmacht. Mogelijk wordt de eis toegevoegd dat een zaak pas kan worden geopend zodra de verdachte zich in België bevindt.

Wouters ziet wel de noodzaak in van een evenwicht tussen een 'ongefilterde' universele rechtsmacht en de behoefte aan waarborgen tegen chaos. 'Maar ik heb sympathie voor de beweging tegen straffeloosheid. Het is een belangrijke kentering in het recht.'

Wat Wouters betreft wordt alleen de clausule geschrapt dat fungerende staatshoofden en ministers niet immuun zijn. Daarmee zou de wet weer in lijn zijn met de uitspraak van het Internationale Gerechtshof.